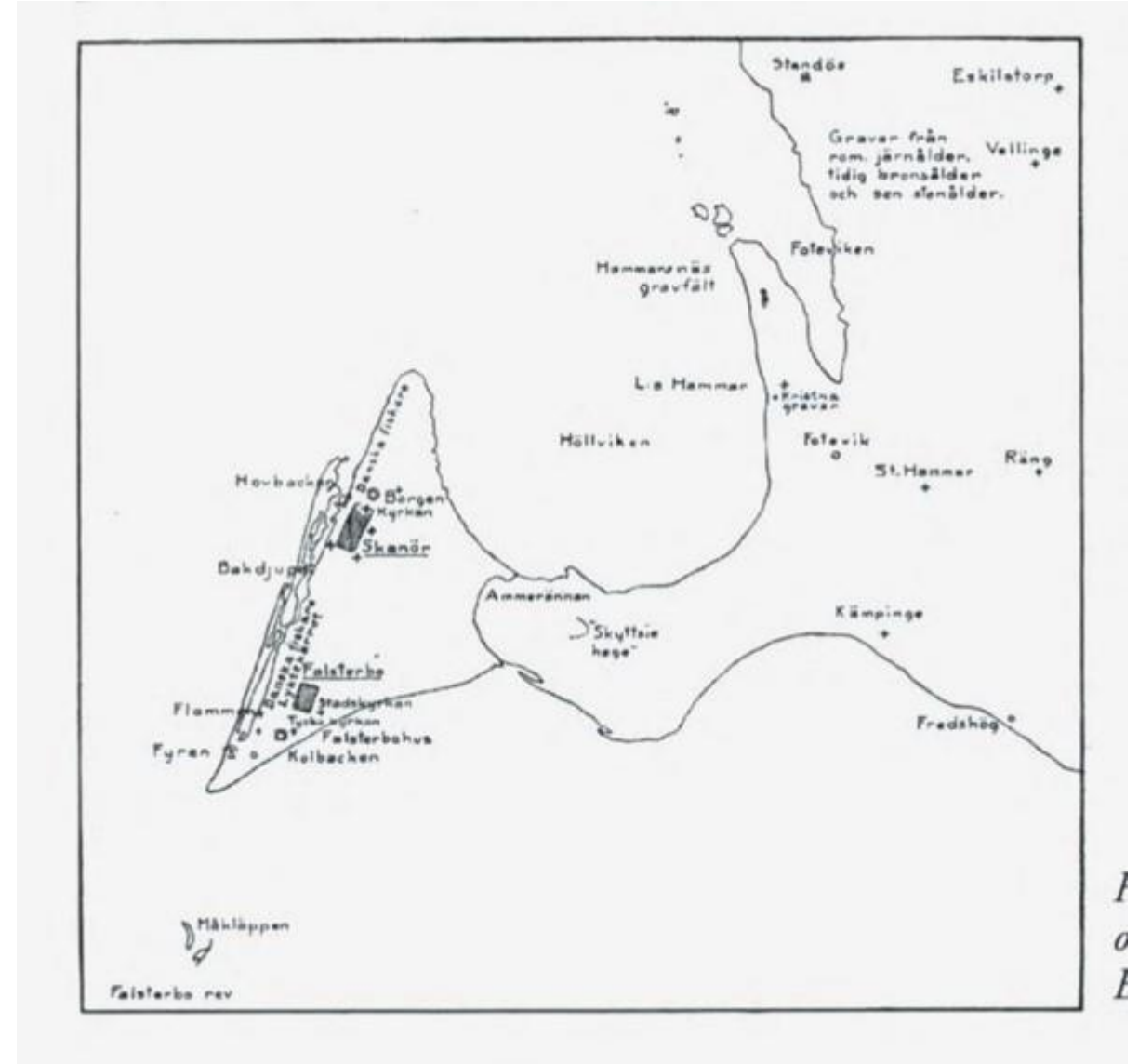
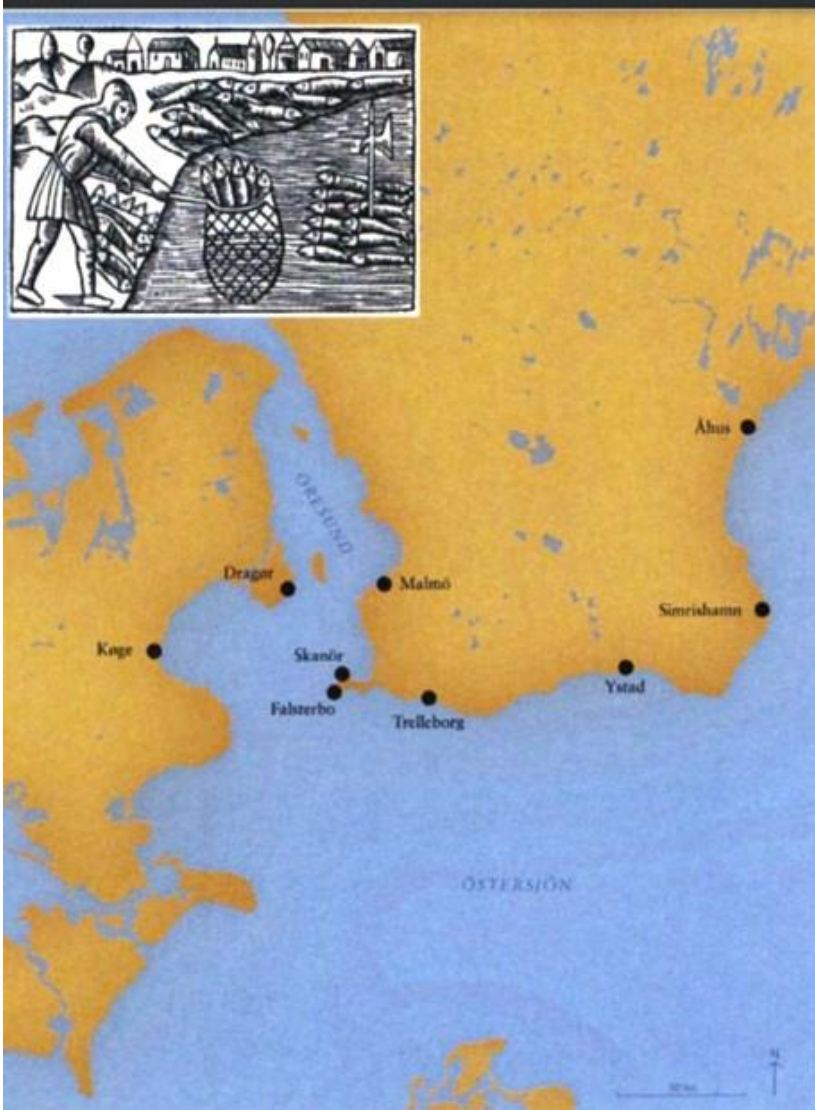
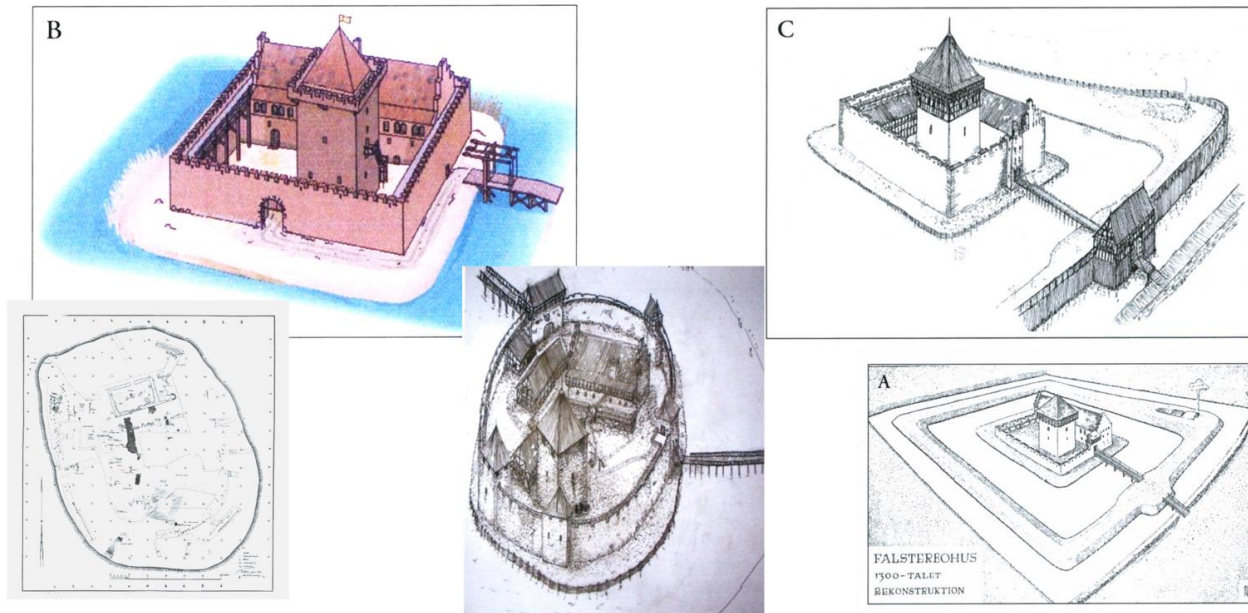

Borgarna på Skånemarknaden

Falsterbohus har använts som namn på flera borgar i Falsterbo i Skåne. Den första byggdes i mitten av 1200-talet. Den byggnad som idag kallas Falsterbohus byggdes 1908 av det lokala järnvägsbolaget för bibanan till Vellinge för att öka passagerarunderlaget. Det byggdes som badhotell och hade under en period ett kasino. Det ritades av arkitekten Sigge Cronstedt. Under andra världskriget fungerade anläggningen som karantän för baltiska och svensk-tyska flyktingar. Idag har hotellet ombildats till bostadsrättsförening.

Borgarna på Skånemarknaden

1311 nämns Falsterbohus för första gången i bevarade historiska källor i samband med att den ursprungliga borgen förstördes i en attack från hanseatiska styrkor riktade mot den danske kungen Erik Menved. Några år senare byggdes en ny borg som återigen förstördes, den här gången av svenska styrkor.

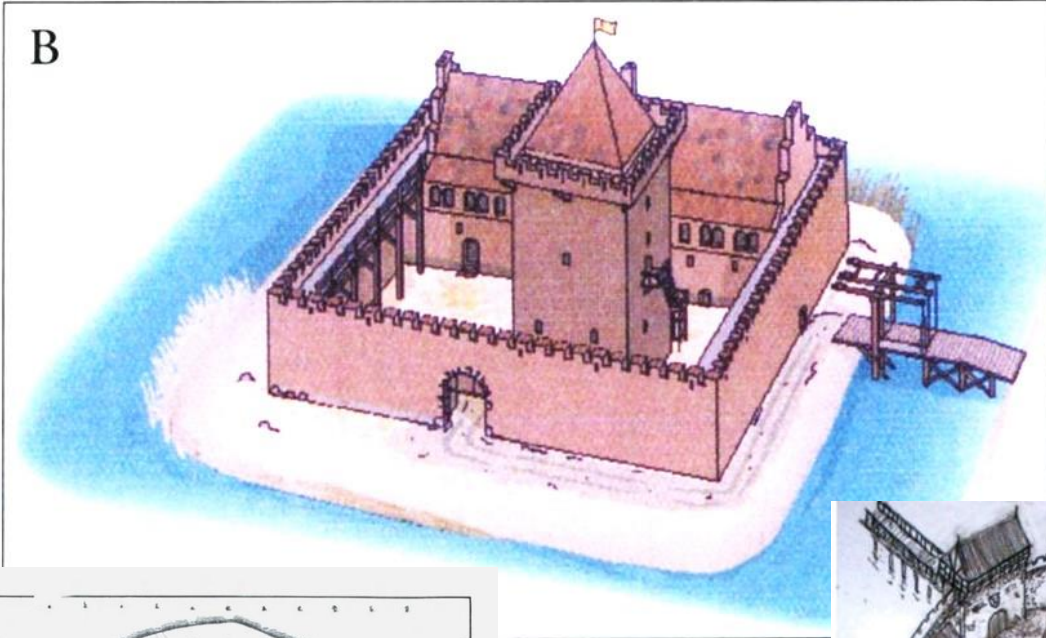
Borgen uppfördes igen och i slutet av 1300-talet flyttade kungens fogde från Skanörs borg till Falsterbohus, då den senare borgen var i bättre skick och dessutom var bättre befäst. Detta var även i samband med att den ekonomiskt mycket viktiga Skånemarknaden försköts från Skanör till Falsterbo. Olof av Danmark och Norge, son till drottning Margareta dog på Falsterbohus år 1387.

Skånemarknaden minskade i betydelse under 1400-talet, och när fogdeämbetet, som var kungens ställföreträdare i alla väsentliga avseenden, flyttade till Malmöhus kom Falsterbos strategiska betydelse att avsevärt förminskas. Borgen kom att rivas 1596.

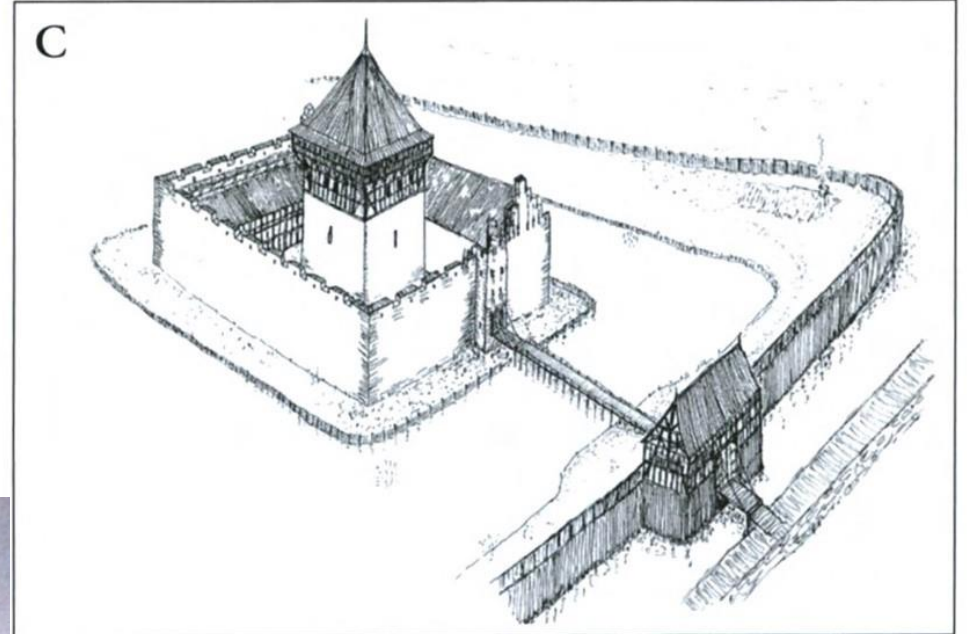
Borgen bestod av en nästan kvadratisk muromgärdad borggård, cirka 33 meter lång och 28 meter bred. Borgen var anlagd på en konstgjord kvadratisk holme med måtten 42 x 42 meter. En ungefär tolv meter bred inre vallgrav omslöts därefter av en nästan lika bred vall, som i sin tur har varit omslutet av en yttre vallgrav, också den cirka tolv meter bred. Mot havssidan var vallen anlagd på sex stora pråmar som sänkts som fundament. I vallens sydöstligaste hörn har det hittats rester av en kalkugn som förmodligen legat intill det öppna havet utanför. En stenbarriär utanför den yttre vallgraven har fungerat som vågbrytare mot havet som vid storm och högvatten hotat hela borganläggningen.

Borgarna på Skånemarknaden

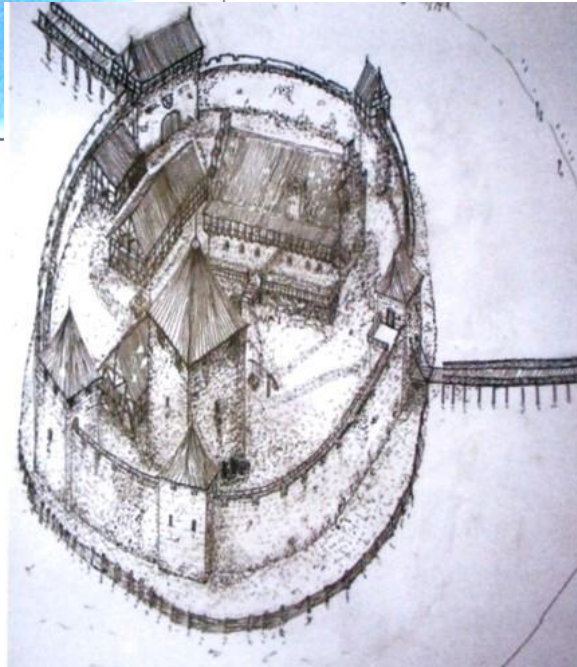
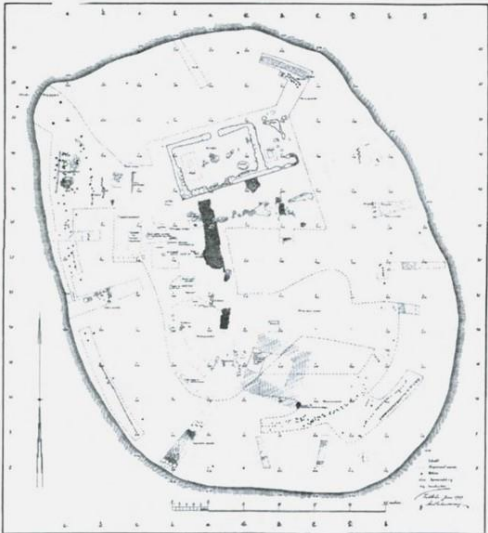
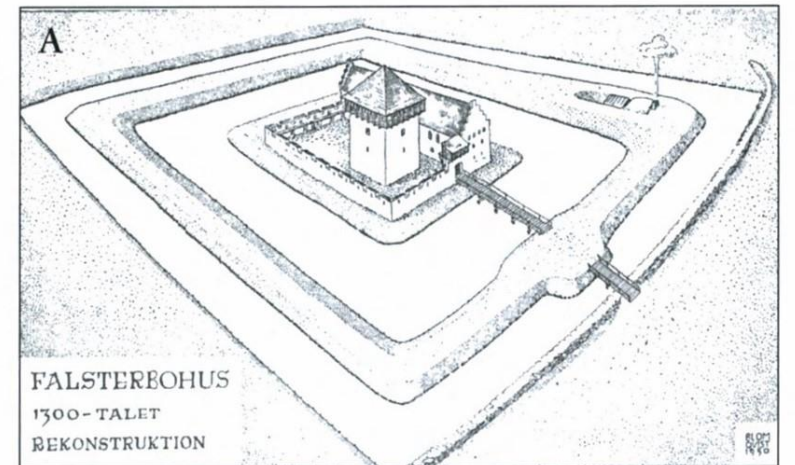
B

C

A

Borgarna på Skånemarknaden

Under 1100-tales slut ökade Skånemarknaden i betydelse och kom snart att spela en central roll i danska rikets ekonomi. Själva grunden i marknaden var den goda tillgången på sill i Öresund, främst i havet kring Skanörhalvön. Det var också hit som handeln koncentrerades även om det första konkreta omnämnandet av sillfångst i större skala gäller Helsingborg år 1180 i Öresunds norra del. Initialt var sillfångsten spridd längs Själlands och Skånes kuster och man har fångat sillen där den helt enkelt var tillgänglig. Ur handelspolitisk synpunkt, men även för skatteuppbörden, var det väsentligt för centralmakten att försöka få ett grepp om sillfångsten och den därmed samman hängande handeln. Efter 1143, i och med Adolf II av Holstein som Henrik Lejonets vasall, grundade staden Lübeck, får Östersjöområdet en ekonomisk motor av rang. Redan i slutet av århundradet finns rudimenten till det som under högmedeltiden kom att växa fram till den mäktiga handelsfederationen Hansan. Därmed fanns också distributionskanaler för sillen till kontinentala konsumenter tillgänglig.

Under 1200-talet ökade intresset för de skånska marknadsområdena, som låg väl geografiskt placerade längs den traditionella handelsvägen i Östersjön. Då sillen gick till på sommaren och hösten, inföll Skånemarknaden i början av 1300-talet från den 25 juli till den 11 november. Vid mitten av 1300-talet hade marknadstiden kortats till mellan 15 augusti till 9 oktober. Den kungliga överhögheten stod som garant för en trygg handel samtidigt som köpmän från fjärran orter besökte platsen. Därmed ökade handeln med andra varor än sill, men också förtjänsterna som vägde upp extrakostnader i form av skatter och avgifter som den danska kronan krävde. En kontrollpunkt nere på själva marknadsområdet behövdes för att den kungliga överhögheten över marknadsområdet kunde säkerställas. Därför uppfördes en borg i Skanör under 1200-talets första hälft möjligt samtidigt som Skanörs Sockenkyrka.

Borgarna på Skånemarknaden

Handeln med sill var utomordentligt omfattande och siffror på en årlig omsättning av 300 000 tunnor, 36 000 ton. Redan under 1200-talets mitt skedde en utvidgning av marknadsområdet, söderut till Falsterbo. Då marknaden utvidgades uppfördes även här en kontrollpunkt för den danska kronan, Falsterbohus under 1200-talets sista år.

Administrationen av Skånemarknaden Skånemarknaden administrerades av en fogde som utsågs av den danske kungen eller dess ställföreträdare. Fogden hade i sin tur en stab av skrivare för att föra räkenskapsböcker inför redovisningen för rikets skattmästare. Kvittenser i form av skattemärken, präglade på blybitar, delades ut till den som betalat skatten. För marknaderna i Skanör och Falsterbo har denna hantering skett på borgen i Skanör där en stor mängd skattemärken samt pacriser för deras tillverkning påträffats. Räccsligt sorterade Skånemarknaden under en lagsamling som kallades Modbogen. Lagarna finns bevarade på både danska och tyska för Skanör-Falsterbo och Malmö. De båda lagtexterna är inte identiska men är lika till form och innehåll. Man har förmodat att Modbogen för Skanör-Falsterbo är äldst. . Intrycket är att Modbogen från Malmö har kopierat den äldre lagsamlingen från Skanör och Falsterbo och att lokala anpassningar gjorts. Det var fogdens uppgift att se till så att ordningen upprätthölls, lagarna följdes och ta in böter och avgifter. Till detta hade fogden ett antal väpnade betjänter till sitt förfogande. Borgen i Skanör Borgen i Skanör nämns första gången i en skriftlig källa 1312, då folk från hansans städer intar fästet. De omfattande arkeologiska undersökningarna som genomfördes under Otto Rydbeck's ledning 1907-1909 har visat att borgen är äldre. En myntsvit på mer än 200 mynt börjar med en grupp av fem mynt som slagits under Kung Valdemar II:s regering och en datering av anläggandet av borgen till 1230-talet.

Borgarna på Skånemarknaden

Falsterbo hus

Det första omnämmandet av borgen i Falsterbo berättar att hanseatiska styrkor år 1311, i samband med kriget mellan det Vendiska hanseförbundet och den danske kungen Erik Menved, intog borgen i Falsterbo och förstörde den. Denna äldsta borgs utseende är endast delvis känt och har omfattat den nuvarande borgbanken där ett mindre romförsett stenhus rest sig, omgiven av palissader och vallgravar. Rydbeck gjorde en genomgång av myntfynden från Karlins grävningar och menar att denna äldsta borg uppfördes under senare hälften av 1200-talet. Kung Erik lär snart återuppbygga borgen och då moderniserades anläggningen. Ruinerna som vi idag kan betrakta är till största delen spåren efter kung Eriks borg och själva planlösningen antyder att borgen planerades och uppfördes samtidigt. De första arkeologiska undersökningarna utfördes under åren 1887- 1891 samt 1907-1911 av Georg Jönsson Karlin. Kompletterande utgrävningar genomfördes av Sven Söderberg mellan 1899 och 1900 då en av pråmarna, kända från Karlins utgrävningar, specialundersöktes. Den senares resultat publicerades 1901. När en samtida besökare under 1300-talets slut anlände till borgen utgjorde denna en kompakt anläggning omgiven av dubbla vallgravar. Mellan dessa fanns en uppbyggd sand och jordvall som ca 1360 hade förstärkts mot havssidan med hjälp av sex pråmar. Pråmarna utgjorde själva kärnan i vallen. Dessa pråmar hade byggts i Danzig och använts i kommunikationen mellan koggarna, som legat för ankar på reddan utanför Falsterbo och stranden.

Borgarna på Skånemarknaden

Borgen har haft en dramatisk roll i Danmarks medeltida historia. Den har vid flera tillfällen intagits och plundrats efter kortare belägringar. Vi har nämnt 1311 och 1318. Den svenske kungen Magnus Eriksson innehade Skåne som pantlän mellan 1332 och 1360 och det är troligen vid denna tid som mellanvallen förstärks med prämar byggda i Danzig. Under Valdemar Atterdags krig mot Hansan intogs borgarna i Skanör och Falsterbo av Hansans trupper. Efter den följande freden 1370 blev Danmark tvingat att avstå Skånemarknaden och dess borgar till Hansan på 16 år. Falsterbohus spelade också en viktig roll i samband med upprättandet av Kalmarunionen. År 1387 avled den 17-årige kungen över Danmark och Norge, Kung Olof, på Falsterbohus. Dödsfallet beredde vägen för drottning Margareta I unionspolitik. Efter slaget vid Åsele utanför Falköping i Sverige 1389, blev den svenske kungen, Albrekt av Mecklenburg, drottning Margaretas fånge. Han placerades på det närbelägna Lindholmen och upprepade förhandlingar om hans frigivning ägde rum på Falsterbohus mellan 1388 och 1395. Falsterbohus utgjorde sedan 1367 tillsammans med borgen i Skanör etc eget slosslän till vilket Skyccs härad var knutet. Genom att den viktiga Skånemarknaden sorterade under länet var detta etc av Danmarks och senare unionens viktigaste län. I början av 1400-talet lades borgen i Skanör ned och fogdeämbetet flyttades över till Falsterbohus som då ensamt kom att utgöra borgen i länet. I samband med Kristian III:s reformering av det danska länsväsendet lades Falsterbohus år 1540 in under det nyinrättade Malmöhus län. Därefter avvecklas borgen men också Skånemarknaden, även om vissa aktiviteter fanns kvar in på 1600-talet.

Borgarna på Skånemarknaden

Borgar i Malmö

Malmö grundades kring 1200-talecs mitt men exakt årtal för själva grundläggningen av staden är okänt. Arkeologiska undersökningar har visat att staden haft en föregångare i etc marknadsområde av säsongskaraktär. Denna marknad tycks ha etablerats under 1100-talet och hitintills har ingen permanent bebyggelse kunnat knytas till detta aktivitetsskede (Larsson & Bali 2006 s. 123). Första gången vi får indikation om att någon form av kungligt residens funnits i Malmö är 1294 då två av Erik Menveds fogdar omtalas. 1303 nämns en Johannes Hvid "quondam aduotatus in Malmöghe" Man får förmoda att Johannes Hvid, i egenskap av kunglig fogde, haft någon form av ämbetslokal i staden. Efter att synat dokumenten menar jag att en borg verkligen funnits i Malmö och att de samtida skrivarna varit väl införstådda med lokala skånska förhållanden. I en något senare källa kallas nämligen alla fyra städerna för "Bu"; "unde de bu cho dem Ellenbogh, Helsingborgh, unde Schonor unde Valscerbode"

Kungsgården/ Myntergården År 1433 inköpte kung Erik av Pommern två tomter i västra Malmö för att här uppföra "Kungsgården". Delar av stadens västra befästningar inkorporerades i anläggningen vilka färdigställdes 1436 Delar av anläggningen ingår i dagens Malmöhus slott, vilket fick sin nuvarande gestaltning mellan 1537 och 1542.

Kungsgården i Malmö kom att byggas som ett mindre kastell av nordkontinental typ och hade närmaste föregångare i Visborg i Visby och Darlowo i dagens norra Polen. Båda de senare anläggningarna var nära knutna till kung Eriks person. Troligen var kungsgården i Malmö tänkt som myntverk redan vid planeringen. En minst 8 m hög tegelmur omgav en fyrsidig borggård på 2 300 kvadratmeter. Omfattningsmuren är delvis bevarad i dagens slottsanläggning. Borgen fogades till stadsmuren och dess sydvästra hörntorn som hade knappt 10 m sida och dess höjd kan i dag följas upp till 10 m i det nuvarande slottets fasad.

Borgarna på Skånemarknaden

Sammanfattning

Borgarna på Skånemarknadens handelsplatser har varit relativt små och svaga anläggningar. De har dock inre uppföres som säkra hörnstenar i rikets säkerhetsapparat utan fungerat som befästa stödjepunkter i Danmarks ekonomiska centrum.

Centralmaktens kontrollbehov, liksom handelsmännens säkerhet, krävde att Skanörborgen kompletterades med en ny anläggning när marknadsområdet utvidgades till att omfatta även Falsterbo. Detta ägde rum under 1200-talets sista årtionden. Efter att Hansans förenade städer intagit båda borgarna 1311 och 1312 samt förstört dem, blev anläggningarna under Erik Menveds rid åter iordningställda. Borgarna kom även fortsättningsvis att tillhöra de mindre riksborgarna i Danmark, men Falsterbohus utrustades för mer representativa funktioner är den äldre systerborgen i Skanör. En praktfull salsbyggnad, om än med modesta mått, placerades längs hela ena sidan av en strikt reglerad borganläggning. Här fanns inre de löst grupperade byggnaderna som vi mött på Skanörborgen, utan en för riden modern reglerad anläggning av gotisk typ. I Malmö tror vi oss veta var den äldsta borgen legat och vi har några indikationer om dess utseende. Den har troligen endast haft en lokal karaktär, framförallt i samband med Skånemarknaden. Exempelvis saknar borgen under 1300-talet underliggande län för sitt underhåll. Borgarna i Skanör och Falsterbo är väl kända anläggningar både arkeologiskt och genom skriftliga källor. Skanörborgen är äldst och kan genom myntdateringar föras tillbaka till ca 1225. I andra skedet av Falsterbohus byggnadshistoria har allt varit inplanerat från början och getts en strikt geometrisk arkitektonisk inramning.

Borgarna på Skånemarknaden

Under senmedeltiden, när marknaden minskat i betydelse, läggs den ena borgen ned. Föga förvånande är det borgen i Skanör som avvecklas. Den modernare men nu politiskt allt betydelselösare borgen i Falsterbo får istället överta den kungliga förvaltningen av de vikande marknaderna på Skanörhalvön. Kungafamiljens fysiska närvaro har inte längre behövts på Skånemarknaden och dess betydelse som politiskt centrum har därmed också gått förlorat. I Skanörs och Falsterbos närområde ökar staden Malmös merkantila kraft och en ny borg byggs där. Staden Malmö tar under 1400-talet allt mer över den roll i stapelhandeln som tidigare legat hos marknadsområdena i Skanör och Falsterbo. I Öresunds mynning uppfördes borgen Krogen där Öresundstullen från 1429 skulle ge den danska kungafamiljen stora inkomster. Den nyanlagda staden Helsingör blir en ny och betydelsefull aktör i handeln mellan det baltiska innanhavet och de växande atlantiska ekonomierna i England, Skottland och Nederländerna.

AV ANDERS REISNERT

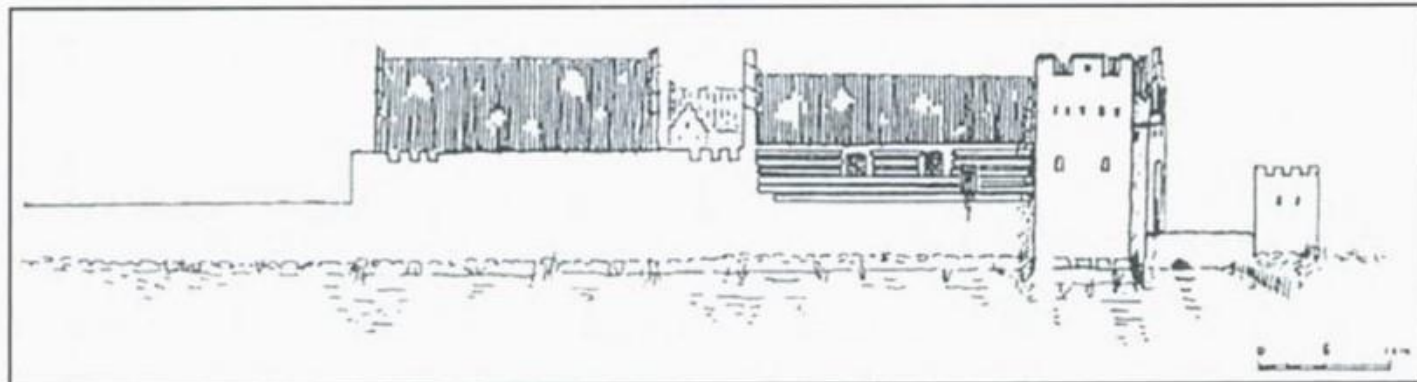

Fig. 8. Rekonstruktion av Myntergårdens södra fasad.